

Окремі питання щодо вдосконалення законодавства про третейські суди в Україні.

Стаття 55 Конституції України надає та гарантує право кожній особі в разі порушення її прав чи свобод здійснювати їх захист у будь-який не заборонений законом спосіб. Одним з таких способів захисту є звернення до третейського суду.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про третейські суди», останні можуть розглядати будь-які справи, що виникають з цивільних та господарських правовідносин. В той же час, закон обмежує компетенцію третейського суду щодо певного кола справ.

Так, третейський суд не може розглядати спори про визнання недійсними нормативно-правових актів; спори, що виникають з договорів пов'язаних із задоволенням державних потреб; справи пов'язані з державною таємницею; справи, що виникають із сімейних правовідносин (крім спорів, що виникають із шлюбних контрактів); справи про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом; справи в яких одна із сторін є нерезидентом України та інші справи що підлягають розгляду виключно судами загальної юрисдикції чи Конституційним судом.

Така позиція законодавця є цілком виправданою, оскільки відповідно до принципу поділу влади, визначеному Конституцією, такі повноваження належать до державної судової влади. Третейські ж суди є лише альтернативним засобом захисту майнових прав і не є складовою частиною судової системи України передбаченої Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Законом України від 03.02.2011 № 2983-VI «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про третейські суди» щодо підвідомчості справ у сфері захисту прав споживачів третейським судам» із сфери третейського судочинства було виключено справи щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку. Такий підхід також не викликає заперечень, оскільки основоположним принципом третейського судочинства є

добровільна згода сторін на розгляд спору третейським судом. Разом з тим, значна частина договорів спрямованих на задоволення потреб споживачів, зокрема договір банківського кредиту, є договорами приєднання, а тому включення до них третейського застереження фактично здійснюється з волі одного контрагента – продавця чи банку. Крім того, як свідчить практика, в кредитні договори досить часто включалося третейське застереження про розгляд спорів постійно діючим третейським судом при Асоціації українських банків, третейськими суддями у якому є працівники банківських установ, що викликало певні сумніви у їх неупередженості.

Логічним є також виключення із сфери третейської юстиції справ в яких стороною є орган державної влади чи місцевого самоврядування або їх посадові особи, оскільки такі спори носять публічно-правовий характер.

Разом з тим в Україні спостерігається необґрунтоване звуження компетенції третейських судів, що обмежує права фізичних та юридичних осіб на використання альтернативних засобів вирішення спорів, які є оперативними, виконання рішень яких забезпечується державою.

Законом № 1076-VI було виключено із сфери третейського розгляду ряд справ, зокрема: справи, щодо спорів відносно нерухомого майна, включаючи земельні ділянки; справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення; справи у спорах, що виникають з трудових правовідносин; справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником; справи за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами.

Необхідність таких змін пов'язувалась з поширенням практики зловживання третейськими судами своїми правами з ухваленням незаконних рішень. Слід зазначити, що в ряді випадків третейський суд використовувався для досягнення явно неправомірних цілей.

На ці обставини було звернуто увагу в узагальненні судової практики суддею Верховного суду Л.І. Охрімчуком щодо найбільш типових порушень, які допускались третейськими судами в Україні. До таких порушень відносяться:

- справи про визнання дійсними договорів про відчуження нерухомого майна, при розгляді яких в третейському суді, особи уникали укладення таких договорів у встановленому законом нотаріальному порядку, з подальшою їх державною реєстрацією, ухиляючись таким чином від сплати податків;

- справи щодо визнання права власності на земельні ділянки, у тому числі про відчуження та визнання права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, по відношенню до яких державою встановлено мораторій на їх відчуження;

- спори щодо визнання права власності на самовільне будівництво та на об'єкти незавершеного будівництва, метою яких є визнання права власності на ці об'єкти, чого третейські суди не можуть робити, оскільки в такому разі вони перебирають на себе повноваження органів місцевого самоврядування;

- спори, метою яких є встановлення контролю над юридичними особами узаконюючи по суті рейдерство, тощо.

Таким чином, третейськими судами допускались суттєві порушення при розгляді справ, у зв'язку з чим існувала необхідність в усуненні можливостей для зловживань з боку третейських судів та осіб, що використовували їх з неправомірною метою. В той же час, просте виключення із компетенції третейських судів справ лише з тих підстав, що при їх розгляді яких допускалася найбільша кількість порушень видається недоцільним, оскільки в такий спосіб можна звести нанівець компетенцію третейського суду.

На нашу думку виправданим є підхід щодо удосконалення процедури третейського розгляду та механізмів контролю за законністю рішень третейських судів з боку судової влади.

Так, у безумовному порядку третейський суд при прийнятті позову має перевірити наявність і дійсність третейської угоди та, у разі її відсутності або недійсності, відмовити у розгляді справи. При цьому доцільним є встановлення обов'язку третейського суду щодо перевірки третейської угоди не лише на відповідність вимогам визначеним ст. 12 Закону «Про третейські суди», а також загальним вимогам дійсності правочинів встановленим ст. 203 Цивільного кодексу України. Такими умовами є відповідність змісту правочину актам цивільного законодавства, інтересам суспільства і держави та його моральним засадам, вільне волевиявлення та відповідність правочину внутрішній волі учасника, а також спрямованість на реальне настання правових наслідків обумовлених ним. У разі виявлення третейським судом невідповідності третейської угоди вказаним положенням, він повинен відмовити особі у розгляді справи.

Таким чином, є нагальна необхідність у підвищенні довіри до третейського судочинства, безумовної можливості фізичних та юридичних осіб на основі верховенства права захищати свої права та інтереси на рівні третейської юстиції.

Все це можливо лише при подальшому вдосконаленні законодавства, яке регулює діяльність третейських судів в Україні.

Література.

1. Конституція України // ВВР, 1996, № 30, ст. 141
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.// ВВР, 2003, №№ 40-44, ст.356
3. Закон України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р.// ВВР, 2004, №35, ст. 412.
4. Практика застосування судами Закону України «Про третейські суди» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%2029/35AA113A0E88806DC2257B7C00495E27>